

รูปแบบการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยโดยกระบวนการลูกขุนพลเมือง

สุทธิศักดิ์ ตือระ¹

ศรีสมภาพ จิตรภิมรณศรี²

บทคัดย่อ

เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาสำคัญหนึ่งของไทย มีความพยายามจากทุกภาคส่วนในการร่วมกันแก้ปัญหาในหลายวิธี รวมถึงการนำเสนอการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในหลากหลายรูปแบบ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำรูปแบบการวิจัยที่มีชื่อว่า คณะลูกขุนพลเมือง หรือ Citizens Jury ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นโดย Jefferson Center ประเทศสหรัฐอเมริกา มาทดสอบกับภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป กระบวนการนี้แบ่งเป็น 2 ระยะเวลาที่หนึ่ง เป็นการออกแบบกระบวนการทั้งหมดภายใต้คำแนะนำของคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งคัดสรรจากผู้มีบทบาทสำคัญจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสุ่มคัดเลือกคณะลูกขุนพลเมืองหรือตัวแทนภาคประชาชนที่จะพิจารณาตัวแบบการปกครอง ระยะเวลาที่สอง เป็นกระบวนการรับฟังและปรึกษาหารือ โดยคณะลูกขุนพลเมืองรับฟังและซักถามข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองรูปแบบต่าง ๆ จากพยาน ก่อนจะอภิปรายอย่างอิสระกระทั่งหารือร่วมกันสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอแนะของคณะลูกขุนพลเมืองที่มีต่อรูปแบบการปกครองที่เหมาะสม จากแถลงการณ์ของคณะลูกขุน มีข้อเสนอที่สำคัญ คือ ให้อำนาจการปกครองส่วนภูมิภาค ยกเว้นด้านการทหาร การต่างประเทศ การเงิน และคงเหลือไว้เพียงการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้ข้าราชการส่วนภูมิภาคมาขึ้นกับส่วนท้องถิ่นแทน ส่วนผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน โดยผ่านการคัดกรองจากคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนทุกภาคส่วนก่อนที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งจะจัดขึ้นใน 2 ระดับ คือ ระดับมณฑล 1 คน เป็นผู้ว่ามณฑล ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด 4 อำเภอ และระดับจังหวัด 4 คน เป็นผู้ว่าจังหวัดละ 1 คน ส่วนอีก 4 อำเภอให้ยกฐานะเป็นจังหวัด

คำสำคัญ: รูปแบบการปกครอง จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ลูกขุนพลเมือง

¹ LL.M. (International Law), ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² Ph.D. (Political Science), ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

The Administration Models in Deep South of Thailand by Citizens Jury Process

Suthisak Duereh¹
Srisompob jitpiromsri²

Abstract

The unrest incident in Deep South of Thailand has created a dilemma and tension in Thailand. There are many efforts to solve the problems in various ways. The special local administration in this area was presented in several forms. This study therefore aims to examine the existed local administrations and the special local models, which were proposed to help solving the conflict problem. The “Citizens Jury”, which is a process of deliberative democracy, was applied to support a participatory process. The process to bring about the deliberative democracy in this research has comprised of two phases. The first phase is to design the whole processes under the supervision of the advisory committee, organized from experts who has significant roles from various sectors of the southernmost provinces. Then, the researchers randomly select jurors or representatives from the civil society organizations to deliberate the forms of local government. The second phase involved hearings and discussions of the jurors. The jury board listened and asked questions about the various local administration models from witnesses, who were experts in his/her own model. Later, the free debates and discusses had led to conclusion about the appropriate form of the local government in this conflict area. The interesting finding obtained from the recommendations of the citizens jury about the suitable form of the local government is a proposal to dissolve all regional administrations except for the military, finance and foreign affairs. The rest remains only the local government. Moreover, the governor should be elected by the local people. The candidates are to be scanned by the committees, who are representing all sectors before the elections. This administration will be held in two levels: namely overall level and provincial level. The overall level is covering three provinces; Pattani, Yala, Narathiwat and 4 districts of Songkla. There is elected Meta-Governor. Additionally, there are still 4 provincial governors for the provincial level, in term of Pattani, Yala and Narathiwat including a new province, and collection of 4 districts of Songkla.

Keywords: Administration Models, Deep South of Thailand, Citizen Jury

¹ LL.M. (International Law), Assistant Professor, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University Pattani Campus

² Ph.D. (Political Science), Assistant Professor, Faculty of Political Science, Prince of Songkla University Pattani Campus

1. บทนำ

นับแต่กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีผลบังคับใช้เป็นต้นมา หัวข้อของการกระจายอำนาจทางการเมืองก็ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นการพูดคุยในทุกระดับของสังคมและในทุกวงการ เนื่องจากเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย อย่างไรก็ตามเมื่อคำนึงถึงความเป็นประชาธิปไตยที่มีประชาชนเป็นแกนหลักแล้ว ก็ไม่สามารถปฏิเสธถึงการกระจายอำนาจทางการเมืองและการทำให้สิทธิของประชาชนได้เข้มแข็งขึ้น รวมถึงสิทธิในการจัดการตัวเองในชุมชนด้วย กระแสการกระจายอำนาจดังกล่าวได้กระจายไปทั่วประเทศ ไม่เว้นแม้แต่ในพื้นที่ขัดแย้งอย่างพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย อันได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสี่อำเภอของสงขลา คือ จะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย พื้นที่ที่ได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม และมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ของไทย ทั้งทางภาษา ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

อดีตที่ผ่านมา การนำเสนอรูปแบบการปกครองแบบใหม่ในพื้นที่เป็นสิ่งที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะผู้นำเสนออาจเผชิญกับข้อกล่าวหาในความผิดที่รุนแรงถึงขั้นเป็นกบฏแบ่งแยกดินแดนได้ อย่างไรก็ตาม ด้วยหลักการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว ทำให้การพูดคุยเรื่องท้องถิ่นจัดการตัวเองในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะภาคประชาสังคมและนักวิชาการ ดังนั้น ภายหลังจากปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ได้มีความพยายามจากภาค

ประชาสังคม และนักวิชาการในพื้นที่จำนวนมากได้ออกแบบและนำเสนอรูปแบบการปกครองแบบพิเศษที่สอดคล้องและเหมาะสมกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกมาเป็นลำดับ บางรูปแบบเกิดจากการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ เช่น ทบวงการบริหารพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งถือเป็นปฐมบทของการนำเสนอรูปแบบการปกครองแบบพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือบางรูปแบบเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบเดิมให้เป็นรูปแบบการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษที่มีอยู่แล้วในประเทศไทย เช่น ตัวแบบปัตตานีมหานคร ซึ่งเป็นการเทียบเคียงจากการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษอย่างกรุงเทพมหานคร เป็นต้น นอกจากนี้ บางตัวแบบมีการรื้อฟื้นหลักการที่เคยปฏิบัติในอดีต เช่น ตัวแบบการปฏิรูปมณฑล และอีกหลากหลายตัวแบบการปกครองไม่ว่าจะเป็น นครปัตตานี ที่เสนอโดย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ตลอดจนการนำเสนอในอดีตของท่านหะยีสุหลง และท่านปรีดี พนมยงค์ มานำเสนออีกครั้ง

อย่างไรก็ตามข้อเสนอต่าง ๆ จะมีผลใช้บังคับหรือนำไปปฏิบัติหรือไม่ นั้นอาจจะไม่สำคัญเท่าประชาชนในพื้นที่ที่จะมีส่วนร่วมกับการได้มาของข้อเสนอดังกล่าวมาน้อยเพียงใด หรือประชาชนมีความเห็นต่อตัวแบบการปกครองต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างไร และประชาชนมีข้อเสนอแนะหรือรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับพื้นที่นี้อย่างไร เพราะนั่นคือหัวใจของประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการปรึกษาหารือ ร่วมถกแถลงอภิปรายข้อปัญหาต่าง ๆ

อย่างเป็นระบบ เพื่อโน้มน้าวพลเมืองคนอื่น และกลุ่มคนที่มีผลประโยชน์และความเห็นแตกต่างกันด้วยข้อมูลและเหตุผล อันจะนำไปสู่การแสวงหาทางออกที่เห็นพ้องต้องกัน หรือ ฉันทามติ ในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ ตลอดจนการตัดสินใจทางการเมืองต่าง ๆ (Kurian, 2011: 385) เพราะหากได้ดำเนินการเช่นนั้นแล้ว จะเป็นการหาทางออกที่ยั่งยืน

กระบวนการ “ลูกขุนพลเมือง” (Citizens Jury) เป็นรูปแบบหนึ่งของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ที่เน้นการนำเสนอความคิดเห็นผ่านการถกแถลง และไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนก่อนตัดสินใจ โดยต่างก็ได้รับข้อมูลที่รอบด้านจากผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ ก่อนร่วมกันอภิปรายถกแถลง (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ, 2558: 177-180)

การดำเนินการนำกระบวนการ “ลูกขุนพลเมือง” (Citizens Jury) มาทดสอบกับภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป โดยใช้ตัวแบบการปกครองที่มีอยู่ทั้ง 8 ตัวแบบ ทั้งที่เป็นแบบปกติและแบบพิเศษ อันได้แก่ 1. ตัวแบบของรูปแบบการปกครองในปัจจุบัน 2. ตัวแบบนครปัตตานี 3. ตัวแบบการปฏิรูปมณฑล 4. ตัวแบบของทบวงชายแดนใต้ 5. ตัวแบบปัตตานีมุสลิม 6. ตัวแบบข้อเสนอท่านหะยีสุหลงและท่านปรีดี พนมยงค์ 7. ตัวแบบสามนครูปแบบที่ 1 และ 8. ตัวแบบสามนครูปแบบที่ 2 โดยนำเสนอผ่านผู้รู้และเชี่ยวชาญในตัวแบบทั้ง 8 ตัวแบบ เพื่อนำเสนอรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำรูปแบบการวิจัยที่มีชื่อว่า คณะลูกขุนพลเมือง หรือ Citizens Jury ซึ่งเป็นกระบวนการของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) รูปแบบหนึ่งซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นโดย Jefferson Center ประเทศสหรัฐอเมริกา มาทดสอบกับภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป เพื่อนำเสนอรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

3. วิธีดำเนินการ

การดำเนินการวิจัยนั้น ใช้รูปแบบการวิจัยคณะลูกขุนพลเมือง หรือ Citizens Jury ตามวิธีทางที่ Jefferson Center ได้วางแนวทางไว้ กล่าวคือ

3.1 การคัดเลือกผู้มีความรู้และประสบการณ์ เกี่ยวข้องจากผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้จากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งนักวิชาการ นักการศาสนา นักการเมือง สื่อมวลชน ข้าราชการ สายปกครองและความมั่นคง และตัวแทนภาคประชาสังคม มาเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา (Advisory Committee) ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินโครงการ ซึ่ง คณะทำงานได้สรรหาคณะกรรมการที่ปรึกษาทั้งสิ้น 17 คน ได้แก่

1. นายอับดุลอาซิส ยานยา ประธานสมาคมสถาบันศึกษาปอเนาะจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. นางจิราพร บุนนาค อธิการบดีสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.)
3. นายอาซิส เบ็ญหาวัน ประธานสภาที่

ปรีक्षाเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4. นายพงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ นายกเทศมนตรีเทศบาลนครยะลา 5. ผศ.ปิยะ กิจถาวร คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 6. นายประสิทธิ์ เมฆสุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยะหา 7. นายไชยรงค์ มณีรุ่งสกุล นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ภาคใต้แห่งประเทศไทย 8. ว่าที่ ร.ต.สมโภช สุวรรณรัตน์ ผู้ช่วยเลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ 9. นายอหัมหมัดสมบูร์น บัวหลวง นักวิชาการด้านสันติวิธี 10. นายอารีเพ็ญ อุดรสินธุ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคมาตุภูมิ 11. พันเอกชินวัฒน์ แม้นเดช ผู้บังคับการหน่วยเฉพาะกิจที่ 1 (ผบ.ฉก.1) 12. พลเอกเอกชัย ศรีวิลาศ ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า 13. นายทรงพล สวาสดิ์ธรรม รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี 14. ผศ.ดร.พีรยศ ราฮิมมูลา ส.ส. สัดส่วน พรรคประชาธิปัตย์ 15. นายพิทักษ์ ก่อเกียรติพิทักษ์ นายกเทศมนตรีเมืองปัตตานี 16. นายเศรษฐ์ อัลยุฟรี นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี 17. รศ.ดร.อิสมาแอ อาลี ประธานฝ่ายกิจการฮาลาล คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย (ตำแหน่งที่ระบุของกรรมการแต่ละท่านเป็นการดำรงตำแหน่งในขณะนั้น)

3.2 จัดประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อให้ความเห็นเกี่ยวกับการตั้งประเด็น (Charge) การวางวาระ (Agenda) และการคัดเลือกพยาน (Witness List) ทั้งนี้จากคณะกรรมการทั้งหมดข้างต้น มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 12 คน นับจากลำดับที่ 1-12 โดยที่หากมีการเข้าร่วมแม้เพียงครั้งเดียวก็ถือว่าได้เข้าร่วม ส่วนที่เหลืออีก 5 คนมีการรับว่าจะเข้าร่วมแต่ติดภารกิจไม่สามารถเข้าร่วมได้ สำหรับการประชุมที่จัดขึ้นทั้งหมด 4 ครั้งนั้น มีคณะกรรมการที่ปรึกษาเข้าร่วมประชุมแต่ละครั้งจำนวน 6-9 คน

3.3 คัดเลือกและติดต่อพยานผู้เชี่ยวชาญ โดยแบ่งพยานผู้เชี่ยวชาญออกเป็นสองประเภท คือ พยานผู้เชี่ยวชาญ/เป็นกลาง และพยานผู้เชี่ยวชาญที่จะนำเสนอตัวแบบ จากการปรึกษาหารือของคณะกรรมการที่ปรึกษาและนักวิจัยในการเสนอรายชื่อตัวแทนที่จะมาทำหน้าที่พยานในการนำเสนอตัวแบบต่อคณะลูกขุน ซึ่งสรุปออกมาเป็นรายชื่อดังต่อไปนี้

รายชื่อพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นกลาง

1. ผศ.ดร.อรรถัย ก๊กผล คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง
2. คุณรอมฎอน ปันจอร์ ผู้ประสานงานศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ นำเสนอภาพรวมของการปกครองของรูปแบบต่าง ๆ

รายชื่อพยานผู้เชี่ยวชาญที่จะนำเสนอตัวแบบ

ลำดับที่	ตัวแบบ	รายชื่อพยานผู้เชี่ยวชาญ (Witness List)
1.	นครปัตตานี	ศ.พลโท. ดร.สมชาย วิรุฬผล
2.	ปฏิรูปมณฑล	นพ.พลเดช ปิ่นประทีป
3.	ทบวงชายแดนใต้	ผศ.ดร.สุกรี หลังปูเต๊ะ
4.	สามนคร 1	คุณอุดม บัตนวงศ์
5.	สามนคร 2	คุณรอมฎอน ปันจอร์
6.	ปัตตานีมหานคร	คุณอัคक्षा พรหมสูตร
7.	รูปแบบปัจจุบัน	ปลัดจังหวัดตรัง
8.	ข้อเสนอท่านหะยีสุหลงและท่านปรีดี พนมยงค์	ศ.ดร.ธเนศ อารมณ์สุวรรณ

3.4 คัดเลือกคณะลูกขุน โดยกำหนดหลักเกณฑ์ผู้ที่จะมาเป็นคณะลูกขุน ดำเนินการคัดเลือก สัมภาษณ์ พร้อมทั้งยืนยันการเข้าร่วมกระบวนการคัดสรรคณะลูกขุน (Jury Selection) จำนวน 40 คน พร้อมรายชื่อสำรองสำหรับกรณีที่ตัวจริงไม่สามารถเข้าร่วมได้ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยทางกรวิธีอีกวิธีหนึ่ง เพื่อเป็นการสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการทางวิจัย แต่เดิมจะสุ่มแบบปกติ ในแง่ของการทำสำรวจวิจัยแบบ Random และสำรวจไปตามตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ และหารายชื่อต่าง ๆ ซึ่งทางคณะที่ปรึกษาก็ได้ให้คำแนะนำว่าจะได้คนที่เข้ามาเป็นคณะลูกขุนที่ไม่มีความรู้ในด้านรูปแบบการปกครองเลย ซึ่งอาจจะไม่เหมาะสมในเรื่องการรับรู้ความเข้าใจ นักวิจัยจึงปรับตัวแบบของการสุ่มตัวอย่างใหม่ โดยสุ่มตัวอย่างจากฐานข้อมูลภาคประชาสังคม ซึ่งอาจจะรวมทุก ๆ ด้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มากกว่า 200 กลุ่ม ทั้งภาคประชาสังคมโดยทั่วไป และภาคประชาชนต่าง ๆ เช่น กรณีกลุ่มของอาชีพ กลุ่มแม่บ้านต่าง ๆ กลุ่มเคลื่อนไหวทางด้านสิทธิ กลุ่มสื่อ เป็นต้น

เป็นการสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มประชาสังคมเป็นคนที่มีความรู้ ความเข้าใจ

กิจกรรมทางสังคม โดยจะให้หัวหน้ากลุ่มส่งรายชื่อเข้ามา และจากรายชื่อดังกล่าวจะเอามาใช้วิธีการ Random สุ่มตัวอย่างปกติอีกทีหนึ่ง รายชื่อของตัวแทนจะมีการตรวจสอบให้มีการชั่งน้ำหนักในด้านศาสนา เพศ พื้นที่ด้วย โดยจะให้มีการกระจาย เพื่อประหยัดเวลาให้ทันกับกระบวนการอื่น ๆ จึงต้องใช้การสุ่มตัวอย่างอีกชั้นหนึ่ง

3.5 วางวาระเพื่อกำหนดลำดับก่อนหลังการให้ข้อมูลของพยานผู้เชี่ยวชาญ และการรับฟังของคณะลูกขุน คณะทำงานได้ปรึกษาหารือและนำเสนอการวางวาระต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา โดยการวางวาระเป็น 2 ขั้นตอน โดยในวันแรก (Introductory Day) จะเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับคณะลูกขุนได้มีโอกาสทำความรู้จัก และมาคุยกันเรื่องของวิธีการ ความคิด การถอดคุณค่าออก โดยเริ่มต้นกระบวนการรับฟัง (Hearing Day) ด้วยนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง จัดกิจกรรมดังกล่าว 1 วัน ที่ โรงแรมซีเอส ปัตตานี และกระบวนการรับฟัง (Hearing Day) จำนวน 5 วัน โดยจัดกิจกรรม ณ ปากเมงรีสอร์ท อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

วัน	เวลา	กิจกรรม
วันที่ 1 ณ โรงแรม ซีเอส ปัตตานี	9.00 – 12.00 น.	แนะนำกระบวนการพิจารณา กระบวนการวิจัย และ กระบวนการทางความคิด
	13.30-16.30 น.	นำเสนอภาพรวมรูปแบบการจัดการปกครองพิเศษ โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ/เป็นกลาง ผศ.ดร.อรทัย ก๊กผล
วันที่ 2 ณ ปากเมงรี รีสอร์ท จ.ตรัง	9.00 – 12.00 น.	เดินทางจากโรงแรมซีเอสปัตตานีสู่ปากเมงรีรีสอร์ท จ.ตรัง
	13.30-15.00 น.	นำเสนอตัวแบบ “ปฏิรูปมณฑล” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ นายแพทย์พลเดช ปิ่นประทีป
	15.15-16.45 น.	นำเสนอตัวแบบ “มหานครปัตตานี” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ ศ.พลโท.ดร.สมชาย วิรุฬหผล
วันที่ 3 ณ ปากเมงรี รีสอร์ท จ.ตรัง	09.00-10.30 น.	นำเสนอตัวแบบ “ข้อเสนอหะยีสุหลงและปรีดี พนมยงค์” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ ศ.ดร.ธเนศ อารักษ์สุวรรณ
	10.45-12.15 น.	นำเสนอตัวแบบ “จากทวงถึงสามนคร” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ นายรอมฎอน ปันจอร์ (ตัวแทนนำเสนอแทน)
	13.30-15.00 น.	นำเสนอตัวแบบ “นครทั้งสาม” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ นายอุดม ปัตนวงศ์
	15.15-16.45 น.	นำเสนอตัวแบบ “ปัตตานีมหานคร” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ คุณอัศคชา พรหมสูตร
วันที่ 4 ณ ปากเมงรี รีสอร์ท จ.ตรัง	09.00-10.30 น.	นำเสนอตัวแบบ “ทวงชายแดนใต้” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ ผศ.ดร.สุกรี หลังปู่เต๊ะ
	10.30-10.45 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
	10.45-12.15 น.	นำเสนอตัวแบบ “โครงสร้างการปกครองรูปแบบทั่วไป” โดยพยานผู้เชี่ยวชาญ ปลัด จังหวัดตรัง
	13.30-15.00 น.	แนะนำกระบวนการปรึกษาหารือและการเขียนรายงานให้กับคณะลูกขุน
	15.15-16.45 น.	คณะลูกขุนดำเนินกระบวนการปรึกษาหารือ
วันที่ 5 ณ ปากเมงรี รีสอร์ท จ.ตรัง	09.00-12.00 น.	คณะลูกขุนดำเนินกระบวนการปรึกษาหารือ (ต่อ)
	13.30-18.00 น.	คณะลูกขุนจัดทำรายงาน/แถลงการณ์
วันที่ 6 ณ ปากเมงรี รีสอร์ท จ.ตรัง	08.30 น.	เดินทางกลับปัตตานี

3.6 จัดหาและอบรมผู้ดำเนินการรับฟัง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกระบวนการรับฟัง เนื่องจากต้องมีส่วนในการกระตุ้นให้ลูกขุนถามในข้อที่ยังสงสัย และสร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนความเห็นที่ประชุมคณะทำงาน ได้ประสานนางจิราพร บุณาค อติตรองเลขา สมช. และ นายเมธัส อนุวัตอุดม จากสถาบันพระปกเกล้า สำหรับการนำเสนอตัวแบบ 3 ตัวแบบแรก และอีก 4 ตัวแบบ รศ.ดร.ชุกกรี หะยีสามา จากคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และ นายมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน จากศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ เป็นผู้ดำเนินการรับฟัง

3.7 การตั้งประเด็น (Charge) การตั้งประเด็นตามแนวคิด Citizens Jury ของ Jefferson Center คือหลังจากที่มีการคัดคณะลูกขุน ผู้พิพากษาก็จะตั้งประเด็นให้กับคณะลูกขุนในสิ่งที่ต้องพิจารณา โดยที่ประเด็นคำถาม จะเป็นแนวทางสำหรับการถกเถียง และนำไปสู่ข้อสรุป และคำถามต้องเป็นลักษณะปลายเปิด ชัดเจน เฉพาะเจาะจง และไม่สามารถแทรกแซงอคติไปสู่คำตอบของคณะลูกขุนได้ ที่สำคัญที่สุดคือ นำไปสู่คำตอบของคำถามสุดท้ายของเรื่องนั้น สามารถพิพากษาได้ สำหรับประเด็น (Charge) ได้จากการปรึกษาหารือร่วมกับกรรมการที่ปรึกษาในครั้งนี้ มีดังนี้

1) อะไรคือคุณค่าสำคัญในการสร้างความยุติธรรมและสันติสุขในพื้นที่ชายแดนภาคใต้? (เรียงลำดับจากมากที่สุดสู่น้อยสุด)

2) รูปแบบการปกครองในปัจจุบันสามารถสร้างความยุติธรรมและสันติสุขใน

พื้นที่ชายแดนภาคใต้ได้หรือไม่ อย่างไร?

s3) การปกครองรูปแบบใดจะนำมาซึ่งความยุติธรรมและสันติสุขในพื้นที่ชายแดนภาคใต้?

3.8 จัดกระบวนการรับฟัง (Hearing) ขั้นตอนนี้เป็นไปตามการวางวาระที่คณะทำงานได้ ประชุมร่วมกับ คณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อให้คณะลูกขุนได้รับข้อมูลต่าง ๆ อย่างรอบด้านมากที่สุด เพื่อใช้ประกอบการอภิปรายและปรึกษาหารือระหว่างลูกขุนด้วยกัน

3.9 คณะลูกขุนพลเมืองแถลงการณ์ หลังจากคณะลูกขุนได้รับฟังข้อมูลจากพยานผู้เชี่ยวชาญที่เป็นกลางและผู้นำเสนอตัวแบบ ทั้ง 8 ตัวแบบแล้ว คณะลูกขุนจะปรึกษาหารือและพิจารณาเพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับรูปแบบการเมืองการปกครองที่เหมาะสมกับพื้นที่

4. ผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิจัยแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ผลจากข้อเสนอแนะของคณะลูกขุน และ ข้อค้นพบที่ได้จากการสังเกตกระบวนการลูกขุนพลเมือง

4.1 ผลการศึกษาที่ได้จากข้อเสนอแนะของคณะลูกขุน

การอภิปรายและปรึกษาหารือของคณะลูกขุนพลเมืองตามประเด็น (Charge) 3 ประเด็น ได้ข้อสรุปดังนี้ 1) ความยุติธรรมเป็นคุณค่าที่สำคัญที่สุด อันนำมาซึ่งความสงบสุขและนำไปสู่การพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การศึกษา และคุณภาพชีวิตในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ 2) รูปแบบการปกครองในปัจจุบันยังไม่สามารถ

สร้างความยุติธรรมและสันติสุขในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ได้ เพราะโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบัน ไม่มีประสิทธิภาพ มีช่องโหว่ทางการปฏิบัติ ทำให้เกิดความไม่ยุติธรรม สายการบังคับบัญชายาวเกินไป ทำให้ข้าราชการในพื้นที่ไม่สนองความต้องการของประชาชน แต่ไปสนองความต้องการของผู้บังคับบัญชาจากส่วนกลาง 3) การปกครองที่จะนำมาซึ่งความยุติธรรมและสันติสุขในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ คือรูปแบบที่ยุบการปกครองส่วนภูมิภาคยกเว้นด้านความมั่นคง (ทหาร) การต่างประเทศ และนโยบายด้านการเงิน และให้คงเหลือไว้เพียงการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้ข้าราชการส่วนภูมิภาคมาขึ้นกับส่วนท้องถิ่น แทน ส่วนผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน โดยผ่านการคัดกรองจากคณะกรรมการคัดกรองที่เป็นตัวแทนทุกภาคส่วนก่อนที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งจะจัดขึ้นใน 2 ระดับ คือ ระดับมณฑล 1 คน เป็นผู้ว่ากรมณฑล ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด 4 อำเภอ และระดับจังหวัด 4 คน เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดละ 1 คน ส่วนอีก 4 อำเภอให้ยกฐานะเป็นจังหวัด

4.2 ข้อค้นพบที่ได้จากการสังเกตกระบวนการลูกขุนพลเมือง

จากการสังเกตกระบวนการรับฟังและพิจารณาของคณะลูกขุน คณะทำงานได้ข้อค้นพบที่สำคัญต่อการทดลองใช้วิธีการสอบถามความคิดเห็นของประชาชนโดยอาศัยกระบวนการ “ลูกขุนพลเมือง” โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ประโยชน์ของวิธีการที่ใช้ และข้อสังเกตจากกระบวนการได้มาซึ่งข้อเสนอแนะ

สำหรับประโยชน์ของวิธีการลูกขุนพลเมือง ได้แก่

1) เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองในการเสนอความคิดเห็นต่อนโยบายสาธารณะอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงจากการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามระเบียบวิธีวิจัย

2) ตัวแทนของประชาชนมีโอกาสได้ตัดสินใจบนพื้นฐานของการได้รับความรู้และข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างเพียงพอจากขั้นตอนของการรับฟัง รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากผู้ดำเนินกระบวนการในการตั้งคำถามหรือกระตุ้นเพื่อสร้างความเข้าใจ

3) มีกระบวนการปรึกษาหารือที่ทำให้การตัดสินใจได้ผ่านการพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนเหตุผล รวมทั้งคิดและไตร่ตรองก่อนการตัดสินใจ โดยมีผู้ดำเนินกระบวนการเป็นตัวเชื่อมสำคัญ อันเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และในเชิงกระบวนการก็สอดคล้องกับหลักการชูรอในศาสนาอิสลามที่เน้นการปรึกษาหารือ ซึ่งตรงกับค่านิยมทางศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่

4) ผลของการตัดสินใจที่ออกมา ถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถกล่าวได้ว่า เป็นความเห็นหรือเสียงของประชาชน ซึ่งกล่าวได้ว่าสมเหตุสมผลในความเป็นตัวแทนของสาธารณะ แต่ยังคงมีจุดอ่อนตรงที่หากตัวแทนประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่มีความรู้ ความสนใจหรือประสบการณ์ในด้านที่เกี่ยวข้อง การจัดทำข้อเสนออาจมีน้ำหนักน้อยและไม่ได้รับความน่าเชื่อถือ ซึ่งในการจัดกระบวนการรับฟังครั้งนี้ถือว่ามีส่วนของคณะลูกขุนที่ผสมผสานระหว่างผู้ที่รู้น้อยและรู้น้อยกว่าค่อนข้าง

ลงตัว เสียงที่ออกมาจึงถือได้ว่าเป็นตัวแทน
ความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ชายแดน
ใต้ได้อีกช่องทางหนึ่ง

ซึ่งหากจะกล่าวในอีกนัยหนึ่ง วิธี
การลูกขุนพลเมือง ไม่ได้แตกต่างไปจากการ
เลือกตั้งหรือการทำประชาพิจารณ์ในฐานะที่
เป็นเครื่องมือในการชี้วัดถึงความต้องการของ
ประชาชน ที่ทุกคนมีสิทธิมีเสียงโดยไม่ใช้
เกณฑ์ด้านความรู้ความสามารถมาจำกัดสิทธิ
แต่จุดต่างคือ การรับฟังข้อมูลและปรึกษา
หารือก่อนที่จะตัดสินใจ ส่วนวงของการ
ตัดสินใจในนโยบายสาธารณะอื่น ๆ ที่มี
เฉพาะแต่กลุ่มผู้รู้ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ดัง
นั้นลูกขุนพลเมืองจึงเป็นอีกหนึ่งวิธีการที่จะ
ได้มาซึ่งความคิดเห็นของประชาชนต่อ
แนวทางจัดการประเด็นปัญหาสาธารณะด้าน
ต่าง ๆ นอกจากนี้ข้อค้นพบจากการใช้รูปแบบ
วิธีวิจัยแบบลูกขุนพลเมือง ทำให้เห็นว่า
คณะลูกขุนที่มีภูมิหลังด้านระดับการศึกษา
อาชีพ และความสามารถในทางวิชาการแตก
ต่างกัน แต่ก็ยังมีการรับฟังความคิดเห็น
ระหว่างกัน มีความพยายามในการถ่ายทอด
ข้อมูลระหว่างคนที่รู้มาก รู้น้อย และคนที่ไม่รู้
ให้รู้มากขึ้นเกี่ยวกับแนวคิดในการกระจาย
อำนาจ ซึ่งในอีกด้านหนึ่งความเป็นตัวแทน
ของคนเหล่านี้จะเป็นอีกกลไกหนึ่งในการ
สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ
ปกครองแบบพิเศษในสังคม การแลกเปลี่ยน
ความเห็นระหว่างกันนั้นไม่เห็นถึงความ
พยายามที่จะครอบงำความคิดของคนในวง
ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการถ่วงดุลระหว่างกันใน
ด้านความรู้และบทบาทในวงสนทนาของ
คณะลูกขุน คณะลูกขุนต่างมีอิสระในการคิด
มีระบบที่เลี้ยงที่สร้างขึ้นเองและดูแลกันเอง

มีการจัดการภายในกลุ่มโดยอาศัยการหารือ
และตักเตือนกัน เกิดการยอมรับในผลการ
ตัดสินใจร่วมกัน นอกจากนี้ในการอภิปราย
ตามประเด็น 3 ประเด็นที่ตั้งไว้ก่อนที่จะมีการ
โหวตอย่างไรก็ตาม หากได้รับฉันทมติก็ไม่มี
การโหวต

5. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

จากแถลงการณ์ของคณะลูกขุน
พลเมืองจากการตอบประเด็นทั้งสามข้อถึงรูปแบบ
การปกครองที่เหมาะสมสำหรับจังหวัด
ชายแดนภาคใต้แล้ว เมื่อนำมาเทียบเคียงกับ
รูปแบบที่เสนอโดยนักวิชาการทั้ง 8 รูปแบบ
ปรากฏว่ามีความสอดคล้องกับ: 1.ตัวแบบ
การปฏิรูปมณฑล ที่นำเสนอโดยนายแพทย์
พลเดช ปิ่นประทีป 2.ตัวแบบมหานคร
ปัตตานี ที่นำเสนอโดย ศ.พลโท.ดร.สมชาย
วิรุฬหผล 3.ตัวแบบข้อเสนอหะยีสุหลงและ
ปรีดี พนมยงค์ ที่นำเสนอโดย ศ.ดร.ธเนศ
อาภรณ์สุวรรณ 4.ตัวแบบนครทั้งสาม ที่นำ
เสนอโดยนายอุดม ปัตนวงค์ และ 5.ตัวแบบ
ปัตตานีมหานคร ที่นำเสนอโดยนายอัคคชา
พรหมสูตร

อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า รูปแบบ
การปกครองที่เหมาะสมกับจังหวัดชายแดน
ภาคใต้นั้น ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนจากรูป
แบบการปกครองแบบเดิมที่มีอยู่ การ
ปกครองแบบใหม่นั้นต้องได้รับการมีส่วนร่วม
จากประชาชน โดยเฉพาะผู้นำการปกครอง
หรือผู้ว่านั้นต้องมาจากการเลือกตั้งโดย
ประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม วิธีการที่ใช้
ไม่ใช่คำตอบสุดท้ายของโจทย์ว่าพื้นที่นี้ควรมี
รูปแบบการปกครองแบบใด หากแต่เป็นอีก
ช่องทางหนึ่งที่จะบอกว่าคนในพื้นที่คิด

อย่างไรกับเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการศึกษาค้างครั้งนี้ยังมีประเด็นปัญหาและข้อจำกัดในการวิจัยค่อนข้างมาก กล่าวคือ

1) ประเด็นปัญหาด้านความมั่นคง เนื่องจากเรื่องนี้เป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับภาคใต้ที่มีความล่อแหลมต่อความมั่นคง ทำให้คณะลูกขุนบางส่วนรู้สึกอึดอัดและไม่กล้าแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในบริษัทที่ข้อเสนอเรื่องเขตปกครองพิเศษยังไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานความมั่นคง

2) ความรู้พื้นฐานและความรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การนำเสนอความคิดเห็นในเรื่องรูปแบบการปกครองเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และประชาชนจำนวนมากยังคงเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัวไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องปากท้อง รวมทั้งมีความสับสนซับซ้อนเข้าใจยาก ทำให้การนำเสนอความคิดเห็นจำกัดอยู่ในกลุ่มที่มีความรู้มาก หรือคลุกคลีกับประเด็นเหล่านี้ ทำให้ข้อเสนอแนะที่มีต่อการปกครองพิเศษ ไม่สามารถระบุถึงรายละเอียดที่สลับซับซ้อนได้

3) ประเด็นทางวัฒนธรรม ในขณะที่การให้ความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่องการเมืองการปกครองจำเป็นที่จะต้องอาศัยระยะเวลา การอบรมหรือจัดกระบวนการไม่สามารถจัดทำในระยะเวลาที่ยาวนานได้ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลา การหาเลี้ยงชีพ หรือภารกิจต่าง ๆ ของคณะลูกขุน เช่น มีหลายคนบ่นว่ามาหลายวันไม่ได้ทำงานทำให้ขาดรายได้ โดยเฉพาะในช่วงที่ราคายางสูงยิ่งทำให้รู้สึกเสียดายโอกาส แต่ก็ยังยินดีที่จะมาร่วม บางส่วนมีภาระครอบครัวต้องดูแล

นอกจากนี้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถทิ้งภาระที่บ้านได้หลายวัน จึงเป็นปัญหาสำหรับการออกแบบกระบวนการรับฟังที่ต้องใช้เวลาต่อเนื่องหลายวัน ซึ่งหากเว้นช่วงให้เข้าร่วมและจัดในพื้นที่ที่เกรงว่าจะไม่ต่อเนื่องและอาจส่งผลต่อการถูกแทรกแซงทางความคิดรวมไปถึงเรื่องความปลอดภัยของลูกขุน ดังนั้นคณะทำงานจึงได้เลือกจังหวัดตรังเป็นสถานที่จัดกระบวนการรับฟัง และบีบเวลาให้กระชับภายใน 5 วัน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ยังคงจะขัดกับวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ รวมทั้งประสบปัญหาเรื่องระยะเวลาในการเดินทาง

4) ข้อจำกัดด้านการเตรียมการและเหตุสุดวิสัย การขาดขั้นตอนในการอบรมผู้ดำเนินกระบวนการ (ซึ่งในคู่มือได้แนะนำไว้แต่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ) และการสื่อสารที่ไม่ชัดเจนระหว่างคณะทำงานกับผู้ดำเนินกระบวนการ รวมถึงการมีผู้ดำเนินกระบวนการหลายชุด ส่งผลให้การดำเนินกระบวนการไม่ต่อเนื่องและบางส่วนขาดความเข้าใจในกระบวนการ รวมถึงการจัดกิจกรรมดังกล่าวที่ตรงกับช่วงวันเด็ก และสถานการณ์น้ำท่วมทำให้ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจำนวนมากไม่สามารถเข้าร่วมได้ และแม้กระทั่งมีการจัดเตรียมรายชื่อสำรองไว้แล้ว ก็ยังไม่สามารถเข้าร่วมได้ ส่งผลให้คณะลูกขุนจำนวนหนึ่งมีความซ้ำซ้อนในกลุ่มอาชีพ และขาดความหลากหลายเท่าที่ควร เช่น มีตัวแทนกลุ่มไทยพุทธเพียงสองคน และมีกลุ่มเรือกอและหลายคน เป็นต้น แต่ทั้งหมดก็เป็นไปตามกระบวนการสุ่มตัวอย่างของงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการพิจารณาวิธีการ “ลูกขุนพลเมือง” เพื่อนำไปใช้ในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อประเด็นปัญหาสาธารณะ และเป็นวิธีการหนึ่งที่จะเป็นตัวแทนเสียงของประชาชนหรือฉันทามติของตัวแทนสาธารณะในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายที่มีผลต่อประชาชนในประเด็นปัญหาพื้นฐาน เช่น การจัดการขยะ การจัดการสาธารณสุขปศุสัตว์ในพื้นที่ หรือการระงับข้อขัดแย้งภายในชุมชน

2. ผลของการดำเนินกระบวนการวิจัยเพื่อบ่งชี้ถึงความต้องการสาธารณะโดยใช้วิธี “ลูกขุนพลเมือง” จะได้รับการยอมรับจากชุมชนมากน้อยแค่ไหนอย่างไรนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการยอมรับใน “ความเป็นตัวแทน” ของสาธารณะของผู้ที่ได้รับการคัดเลือก ดังนั้นวิธีการและขั้นตอนในการคัดเลือกลูกขุนจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา

3. จำเป็นที่จะต้องมีความละเอียดรอบคอบในการวางกำหนดการ การเลือกช่วงเวลาและสถานที่ โดยพิจารณาควบคู่กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพื้นที่และผู้ที่จะมาเป็นลูกขุน

4. ผู้ดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมสำคัญอย่างยิ่งต่อการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกระบวนการของคณะลูกขุน หากเป็นไปได้ควรมีผู้ดำเนินกระบวนการที่สามารถอยู่ร่วมกับคณะลูกขุนได้ตลอดทั้งกระบวนการและควรมีการทำความเข้าใจกับคณะทำงานให้ชัดเจนถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ดำเนินกระบวนการ

5. หากสามารถออกแบบกระบวนการคณะลูกขุนพลเมืองตามที่ระบุได้ในคู่มือ “Citizens Jury” ของ Jefferson Centre ได้มากเท่าใด ก็จะทำให้กระบวนการราบรื่นมากขึ้น เพราะได้มีการออกแบบมาอย่างรอบคอบ แต่อย่างไรก็ตามควรที่จะพิจารณานำมาปรับใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมและวิถีของคนในพื้นที่

6. จุดอ่อนประการหนึ่งที่มีการวิพากษ์วิจารณ์คือ หากตัวแทนประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่มีความรู้ ความสนใจ หรือประสบการณ์ในด้านที่เกี่ยวข้อง การจัดทำข้อเสนออาจมีน้ำหนักน้อย ดังนั้นการจัดการกระบวนการให้ความรู้ จึงเป็นอีกเรื่องที่สำคัญต่อการยอมรับในความเป็นตัวแทนและคุณภาพของข้อเสนอแนะที่จะได้จากคณะลูกขุน

บรรณานุกรม

- โกมาตร จีงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2558). **ปฏิรูปสุขภาพ ปฏิรูปประชาธิปไตย: นโยบายสาธารณะ การมีส่วนร่วมกับประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์สุขศาลา สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.).
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และสุกรี หลังปุเต๊ะ. (2551). **โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีหลายชาติพันธุ์: กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส เสนอต่อศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล**.
- สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้. (2554). **โครงการศึกษาพัฒนาต้นแบบการบริหารรัฐกิจและการปกครองแบบพิเศษจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยวิธีการทดสอบกับภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป เสนอต่อโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย**.
- Kurian, George Thomas. (2011). **The encyclopedia of political science**. Washington: CQ Press.
- Srisompob and Duncan McCargo. (2008). "A Ministry for the South: New Governance Proposals for Thailand's Southern Region," **Contemporary Southeast Asia**, Volume 30, Number 3 (December 2008), 403-428.
- Wakeford, Tom. (2011). **Citizens Juries: a radical alternative for social research**. Department of Sociology, University of Surrey 2002 Available from <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU37.html>. (Accessed July 3, 2011).